

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПСИХОСЕМАНТИЧНОЇ МОДЕЛІ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Погорілець Галина Олегівна,

аспірант кафедри психології

Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка

<https://orcid.org/0009-0002-7160-2095>

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню психосемантичної моделі правової свідомості особистості. Автор звертає увагу на те, що звичні способи вивчення правосвідомості – анкети, опитувальники, шкали установок – дають змогу зафіксувати лише те, що людина готова відкрито сказати про своє ставлення до права, але мало що говорять про глибинні смисли, які насправді керують її поведінкою. Саме тому в роботі обґрунтовується доцільність звернення до психосемантичного інструментарію – семантичного диференціала, репертуарних ґраток Дж. Келлі, вільного асоціативного експерименту – як засобів, що дозволяють дістатися до прихованих категоріальних структур індивідуальної правосвідомості. На основі проведеного теоретичного аналізу запропоновано трирівневу модель, яка включає когнітивно-категоріальний рівень (як людина структурує правові поняття, наскільки вони диференційовані та пов'язані між собою), емоційно-оцінний рівень (яке афективне забарвлення набувають правові категорії у свідомості конкретної особи) та мотиваційно-регулятивний рівень (наскільки людина внутрішньо ототожнює себе з правомірною чи протиправною моделлю поведінки). У статті також розглядається, яким чином ця модель може бути корисною на практиці – у юридичній освіті, у психологічній експертизі, а також для відстеження змін у правосвідомості населення в умовах воєнного стану. Водночас окреслено й обмеження підходу, зокрема те, що психосемантичні методи вимагають від респондентів певної здатності до рефлексії, а сама процедура побудови семантичних просторів є досить трудомісткою.

Ключові слова: правова свідомість, психосемантика, семантичний простір, індивідуальна система значень (смислів), семантичний диференціал, категоріальна структура свідомості, правові уявлення.

Pogorilets Halyna. Theoretical substantiation of the psychosemantic model of legal consciousness of personality

The article is devoted to the theoretical substantiation of the psychosemantic model of the legal consciousness of the individual. The author draws attention to the fact that the usual methods of studying legal consciousness – questionnaires, questionnaires, scales of attitudes – allow us to record only what a person is ready to openly say about his attitude to law, but say little about the deep meanings that actually guide his behavior. That is why the paper justifies the expediency of resorting to psychosemantic tools – semantic differential, J. Kelly's repertoire lattices, free associative experiment – as means that allow us to reach the hidden categorical structures of individual legal consciousness. Based on the theoretical analysis, a three-level model is proposed, which includes the cognitive-categorical level (how a person structures legal concepts, how differentiated and interconnected they are), the emotional-evaluative level (what affective coloring legal categories acquire in the consciousness of a particular person) and the motivational-regulatory level (to what extent a person internally identifies with a lawful or unlawful model of behavior). The article also considers how this model can be useful in practice – in legal education, in psychological examination, as well as for tracking changes in the legal consciousness of the population under martial law. At the same time, the limitations of the approach are

honestly outlined, in particular, the fact that psychosemantic methods require respondents to have a certain ability to reflect, and the procedure for constructing semantic spaces itself is quite laborious.

Key words: *legal consciousness, psychosemantics, semantic space, individual system of meanings, semantic differential, categorical structure of consciousness, legal representations.*

Постановка проблеми. Той етап, який зараз переживає українське суспільство, – із його глибокими соціальними зрушеннями, наслідками повномасштабної війни та загальною невизначеністю – змушує по-новому подивитися на те, як людина осмислює правову реальність навколо себе, як формується її ставлення до закону і яким чином вона вибудовує власну поведінку у правовому полі. За даними масштабного дослідження Інституту соціальної та політичної психології, психологічний стан українського суспільства в умовах тривалої війни характеризується одночасним проявом витривалості та наростаючого виснаження, що безпосередньо позначається на здатності людей раціонально оцінювати правові ситуації і діяти відповідно до норм [1, с. 5].

Правова свідомість як психологічний феномен привертала увагу вчених і раніше, проте більшість підходів тяжіли або до суто юридичного погляду – нормативного, інституційного, або до загальнопсихологічного рівня аналізу. При цьому той глибинний пласт індивідуальних значень і смислів, який власне і визначає, яким чином конкретна людина переживає, тлумачить і привласнює правові категорії, часто залишався поза увагою.

Традиційні опитувальники й анкетні методики здатні зафіксувати лише поверхневий рівень декларованих установок, тоді як справжній зміст правових уявлень криється у глибинних семантичних структурах свідомості [2, с. 103–104]. Відтак звернення до психосемантичного підходу, що дає змогу реконструювати категоріальні структури індивідуальної свідомості, виглядає не просто доречним, а необхідним кроком для розвитку юридичної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема правової свідомості має досить тривалу історію наукового осмислення. У вітчизняній традиції її переважно розглядали з позицій теорії держави і права, де правосвідомість трактується як

сукупність ідей, поглядів і переживань, що виражають ставлення людей до чинного та бажаного права. Зокрема, Л. Макаренко обґрунтовує правосвідомість як необхідну складову реалізації правосуб'єктності, підкреслюючи, що без розвиненого правового мислення особа не здатна повноцінно реалізувати свої права та обов'язки [3, с. 23–24].

Т. Михайліна, розглядаючи правосвідомість крізь призму кібернетичного та синергетичного підходів, звертає увагу на те, що вона є динамічною системою, яка постійно перебуває у взаємодії із зовнішнім правовим середовищем і здатна до самоорганізації [4, с. 151–152]. О. Соколовський, досліджуючи структурність правової свідомості, доводить, що саме ця ознака є основоположною для розуміння її змісту, оскільки кожен структурний елемент – від правових знань до правових почуттів – виконує свою особливу функцію [5, с. 61–62].

Д. Натеса та А. Каленський, аналізуючи міжнародний досвід і вітчизняні перспективи розвитку правової свідомості у професійній освіті, підкреслюють, що правове виховання не може обмежуватися лише передачею знань, а має торкатися глибших шарів свідомості та ціннісних орієнтацій особистості [6, с. 308–309].

Щодо психосемантичного підходу, то його методологічні основи закладені ще у працях Ч. Осгуда і розвинуті у роботах низки вітчизняних учених. О. Лозова, наприклад, застосувала психосемантичний інструментарій для вивчення етнічної свідомості, продемонструвавши, що семантичний диференціал і метод суб'єктивного шкалювання дають змогу виявити ті категоріальні структури, які залишаються непомітними при використанні класичних методик [7, с. 45–47].

М. Тепляков здійснив масштабне дисертаційне дослідження, присвячене психосемантиці трансформації буденної свідомості особистості, де, серед іншого, проаналізував і правовий вимір – як змінюються

глибинні семантичні структури у сфері суспільних, зокрема правових, уявлень під впливом соціальних трансформацій [8, с. 18].

О. Дарійчук та О. Дробот, простежуючи взаємозв'язок когнітивної психології та психосемантики, переконливо показали, що психосемантичний підхід здатний вийти за межі декларативного рівня і торкнутися імпліцитних, неусвідомлюваних шарів свідомості, що робить його особливо цінним для дослідження правових установок [2, с. 104–105].

У статті Н. Савелюк йдеться про те, як війна перестає бути лише зовнішньою подією і стає частиною внутрішнього світу людини: її емоцій, уявлень про себе та інших, смислів, якими наповнюється кожне переживання. Авторка пропонує дивитися на емоції не як на прості фізіологічні реакції, а як на смислові конструкції – мовби на слова й образи, якими людина описує свій страх, тривогу, гнів чи надію. Через призму психосемантики вона показує, що емоції в умовах воєнного стресу набувають культурного й колективного забарвлення: вони пов'язані з особистим досвідом, суспільними наративами та спільними уявленнями про загрозу й безпеку [9, с. 140].

Л. Засекіна, вивчаючи мовну особистість у сучасному соціальному просторі, продемонструвала евристичний потенціал психолінгвістичних і психосемантичних методів у дослідженні ціннісно-смислових орієнтацій, що має пряме відношення до проблематики правової свідомості [10, с. 84–86].

Попри наявність окремих розвідок, системного теоретичного обґрунтування психосемантичної моделі саме правової свідомості у вітчизняній психологічній науці на сьогодні не запропоновано. Ті дослідження, що поєднують психосемантику з правовою тематикою, переважно мають фрагментарний характер і не формують цілісної концептуальної рамки, яка була б придатна для емпіричної перевірки. Саме це й визначає актуальність та наукову новизну нашої роботи.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше у вітчизняній психологічній науці запропоновано цілісну психосемантичну модель правової свідомості особистості, яка інтегрує когнітивний, афективний

та конативний виміри правових уявлень у єдину структурно-функціональну рамку, придатну для емпіричної верифікації засобами психосемантичного інструментарію.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати психосемантичну модель правової свідомості особистості та визначити її структурні компоненти.

Результати дослідження. Для того щоб побудувати психосемантичну модель правової свідомості, треба спершу чітко визначити, що саме мається на увазі під кожним із двох ключових конструктивів – правовою свідомістю та психосемантикою – і яким чином їх можна поєднати в єдину дослідницьку рамку.

Правова свідомість у психологічному вимірі постає не як статичний набір знань про закон, а радше як жива, рухлива система переживань, оцінок, уявлень і смислів, завдяки якій особистість вибудовує власне ставлення до правової дійсності.

І. Панчук, аналізуючи правосвідомість як чинник утвердження демократичних основ, наголошує, що її варто розуміти як систему знань, оцінок та уявлень, які виражають ставлення людей до чинного та бажаного права, причому зародки цієї здатності притаманні людині від народження, адже вона інтуїтивно здатна відрізнити справедливе від несправедливого [11, с. 86–87]. Втім, однієї інтуїції явно недостатньо – розвинена правосвідомість передбачає складну систему категоризації правових явищ, емоційного ставлення до них і поведінкової готовності діяти у відповідності до власних правових переконань.

О. Соколовський, досліджуючи структурність правової свідомості, доводить, що кожний її структурний елемент – від правових знань до правових почуттів – виконує свою окрему функцію, і саме завдяки цій внутрішній диференційованості правосвідомість набуває своєї змістовної повноти [5, с. 62–63].

Тут варто зупинитися на тому вузловому моменті, заради якого, власне, і проводиться весь цей теоретичний аналіз. Традиційні методи вивчення правосвідомості – анкетування, стандартизовані опитувальники, шкали установок – здатні зафіксувати лише те, що людина готова відкрито заявити про своє ставлення до права. Але ж буденний досвід підказує,

що декларації і реальні установки нерідко розходяться між собою. Людина може цілком щиро стверджувати, що поважає закон, і водночас систематично порушувати правила дорожнього руху чи ухилятися від сплати податків.

Т. Михайліна, розглядаючи правосвідомість через призму кібернетичного та синергетичного підходів, зауважує, що вона є динамічною системою, яка постійно перебуває у взаємодії із зовнішнім правовим середовищем і здатна до самоорганізації, – а отже, її зовнішні прояви можуть не збігатися з глибинними внутрішніми механізмами [4, с. 152–153]. Цей розрив між декларативним і реальним рівнями правосвідомості якраз і становить ту дослідницьку проблему, яку, як видається, здатна розв'язати психосемантика.

Психосемантика як галузь психологічної науки досліджує генезис, будову і функціонування індивідуальної системи значень, що опосередковує процеси сприймання, мислення, пам'яті та прийняття рішень. Її специфіка, як зазначають О. Дарійчук та О. Дробот, полягає в тому, що вона спирається на методичний принцип дослідження образів, понять та об'єктів через вивчення упередженості людської свідомості шляхом реконструкції системи її індивідуальних значень [2, с. 102–103]. Інакше кажучи, коли людина оцінює будь-що – від абстрактних понять до конкретних життєвих ситуацій, – вона неминуче вкладає в цю оцінку частину власної суб'єктивності, і вже матриця таких оцінок стає тим вихідним матеріалом, з якого

дослідник може реконструювати внутрішній світ самого оцінювача.

Через застосування цієї логіки до вивчення правосвідомості відкривається принципово нова дослідницька можливість: замість того щоб прямо запитувати людину, як вона ставиться до закону (і отримувати при цьому соціально бажані, «причесані» відповіді), дослідник пропонує їй оцінити набір правових об'єктів і ситуацій за допомогою біполярних шкал, а вже з матриці цих оцінок реконструює справжню категоріальну структуру її правосвідомості.

Вважаємо, що саме така стратегія дає змогу дістатися до тих глибинних семантичних структур, які залишаються недоступними для прямого самоспостереження і, відповідно, для традиційних методів опитування.

Варто також зазначити, що розглядаючи питання розвитку правової свідомості у сфері професійної освіти, існує необхідність виходу за межі суто інформаційного підходу і звернення до глибших шарів свідомості особистості, що повністю кореспондує з ідеєю психосемантичного аналізу.

Опираючись на зазначені теоретичні передумови, у даному дослідженні пропонується психосемантична модель правової свідомості, що охоплює три взаємопов'язані рівні, кожен з яких має власну специфіку і потребує окремого методичного підходу до вивчення (табл. 1).

Перший, когнітивно-категоріальний рівень відображає те, як людина структурує правову дійсність у власній свідо-

Таблиця 1

Структурні рівні психосемантичної моделі правової свідомості

Рівень моделі	Змістове наповнення	Психосемантичний індикатор	Метод дослідження
Когнітивно-категоріальний	Система правових понять, їхня диференційованість, ієрархічність, зв'язки між категоріями	Кількість і зміст факторів семантичного простору, ступінь когнітивної складності	Семантичний диференціал, репертуарні ґратки Дж. Келлі
Емоційно-оцінний	Емоційне ставлення до правових об'єктів, афективне забарвлення правових категорій	Конотативні значення (оцінка, сила, активність за Ч. Осгудом), валентність асоціацій	Модифікований семантичний диференціал, вільний асоціативний експеримент
Мотиваційно-регулятивний	Спонукальна функція правових значень, готовність до правомірної/протиправної поведінки	Семантична відстань між «Я-реальне» і правовими еталонами, мотиваційна насиченість конструктів	Репертуарні ґратки з елементами «Я», «ідеальний громадянин», «правопо-рушник»

Джерело: розроблено автором на основі теоретичного аналізу.

мости: які правові поняття є для неї центральними, як вони пов'язані між собою, наскільки диференційованою виявляється її система правових категорій. Тут доречно спертися на класичну ідею Дж. Келлі про те, що людина осмислює світ через систему особистісних конструктів – біполярних вимірів, за допомогою яких вона класифікує і оцінює об'єкти свого досвіду.

У сфері правосвідомості подібними конструктами можуть бути, скажімо, «справедливий – несправедливий», «законний – незаконний», «карний – безкарний», «захищає – обмежує» тощо.

Когнітивна складність правосвідомості – тобто кількість незалежних вимірів, у яких людина здатна оцінювати правові явища – є важливим показником її розвиненості. Людина з когнітивно простою правосвідомістю оперує лише одним-двома вимірами (наприклад, «добре – погане» або «за мене – проти мене»), тоді як когнітивно складна правосвідомість передбачає здатність одночасно враховувати багато аспектів правової ситуації.

Другий, емоційно-оцінний рівень пов'язаний із тим афективним забарвленням, якого набувають правові категорії у свідомості конкретної людини. Ще Ч. Осгуд свого часу довів, що будь-яке поняття має не лише денотативне, словникове значення, а й конотативне – емоційно-оцінне. Три універсальні фактори конотативного значення, виділені дослідником, – оцінка, сила та активність – проявляються і у правовій сфері.

Так, для одних людей поняття «суд» конотується як щось сильне і позитивне – захист справедливості, для інших – як слабке і негативне, асоційоване з бюрократією чи корупцією. Ці конотативні відтінки, часом зовсім не усвідомлювані самою людиною, суттєво впливають на її реальну поведінку в правових ситуаціях. Вільний асоціативний експеримент дає змогу виявити цей пласт емоційних значень, аналізуючи частотність, латентний час та валентність асоціацій на правові стимули.

Третій, мотиваційно-регулятивний рівень є, мабуть, найбільш практично значущим, адже саме він визначає, чи буде людина діяти відповідно до своїх правових знань і переконань, чи ні.

Обґрунтовуючи роль правосвідомості у процесі демократичного державотворення, доцільно наголосити, що розвинена правова свідомість є передумовою ефективної громадянської участі – а це означає, що від внутрішньої готовності особистості залежить, чи перетворяться правові знання на реальну дію. Ключовим психосемантичним індикатором на цьому рівні є семантична відстань між образом «Я-реальне» і такими еталонними точками семантичного простору, як «ідеальний громадянин», «законослухняна людина» або, з протилежного полюсу, «правопорушник». Якщо в семантичному просторі конкретної людини точка «Я» розташована ближче до «правопорушника», ніж до «законослухняної людини», це свідчить про глибинну ідентифікацію з протиправною моделлю поведінки, навіть якщо на рівні декларацій ця людина стверджує зворотне.

Нижче наведено загальну структуру запропонованої моделі у вигляді схеми (рис. 1).

Важливо підкреслити, що запропонована модель не є суто абстрактною теоретичною конструкцією – вона має цілком конкретне практичне наповнення.

Ю. Завалевський, Т. Бережна та О. Блашкова, досліджуючи психологічне здоров'я української молоді в умовах воєнного стану, також фіксують глибокі деформації у ціннісно-смісловій сфері молодих людей, що опосередковано торкаються і їхнього правового світосприйняття [12, с. 314–316].

Окрім того, дослідження Н. Андрусин, М. Бас-Юрчишин, Ю. Конечного та І. Тимечко фіксує загальне погіршення психічного стану молоді в усіх регіонах України, незалежно від віддаленості від лінії фронту. Зокрема, автори виявили, що сукупна частка молоді, яка повідомляла про симптоми тривоги, у Львівській області зросла з 53% у вересні 2023 року до 58% до жовтня 2024 року [13, с. 158–159]. Ці дані мають безпосереднє значення для запропонованої моделі, оскільки тривожність як стійкий емоційний стан здатна суттєво модифікувати конотативні значення правових категорій, зміщуючи їх у бік негативної оцінки і зниженої довіри до правоохоронних інституцій.

Рис. 1. Психосемантична модель правової свідомості особистості

Джерело: розроблено автором.

Аналіз результатів дослідження.

Практичне значення психосемантичної моделі правової свідомості виходить далеко за межі суто академічного інтересу. По-перше, вона може бути використана у системі юридичної освіти для діагностики рівня сформованості правосвідомості студентів юридичних спеціальностей та виявлення тих «вузьких місць» у їхній категоріальній системі, на які варто спрямовувати навчальний вплив.

В. Бочелюк, досліджуючи психологічні особливості професійно-діяльнісного потенціалу особистості, звертає увагу на те, що саме глибинні психологічні механізми – а не зовнішні декларації – є справжніми предикторами реальної поведінки [14, с. 141–142]. По-третє, і це, мабуть, найбільш затребуване сьогодні, модель може слугувати інструментом моніторингу трансформації правосвідомості в умовах воєнного стану та постконфліктної відбудови. Відмітимо, що розвинена правова свідомість є передумовою ефективної громадянської участі та відповідального ставлення до демократичних інститутів,

а отже, відстеження змін у правосвідомості населення стає надзвичайно актуальним завданням для вітчизняної психологічної науки.

Осмыслиючи історію становлення психосемантики, також визнають, що методична складність залишається одним із бар'єрів на шляху до масового впровадження цих методів у прикладні дослідження. Ці обмеження, втім, не є нездоланними і цілком компенсуються тією глибиною проникнення у змістові шари свідомості, яку забезпечує психосемантичний підхід порівняно з традиційними методами.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз дає достатні підстави стверджувати, що психосемантичний підхід є адекватною і водночас продуктивною методологічною основою для вивчення правової свідомості особистості. Трирівнева психосемантична модель правосвідомості, яку було запропоновано в межах даної роботи – з когнітивно-категоріальним, емоційно-оцінним та мотиваційно-регулятивним рівнями – дає змогу звести різні аспекти правосві-

домості в цілісну концептуальну рамку і, що не менш важливо, операціоналізувати кожен із них через конкретні психосемантичні індикатори.

Перспективи подальших досліджень убачаються насамперед у проведенні масштабного емпіричного дослідження на репрезентативній вибірці, а також у порівняльному аналізі семантичних просторів правосвідомості різних соціальних та професійних груп. Не менш цінним видається лонгітюдне відстеження того, як саме

трансформується правосвідомість в умовах воєнного стану – адже, як засвідчують наявні дані, ці зміни є глибокими і торкаються не лише поверхневих установок, а і глибинних смислових структур. Окремим перспективним напрямком може стати розробка психосемантично орієнтованого тренінгу розвитку правосвідомості, спрямованого на підвищення когнітивної складності правових уявлень та формування збалансованого, зрілого емоційного ставлення до правової дійсності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чуніхіна С. Л. Психологічний стан українського суспільства в контексті повномасштабної війни: між витривалістю та виснаженням : наукова доповідь. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2024. Т. 6, № 2, С. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6235>
2. Дарійчук О. П., Дробот О. В. Когнітивна психологія і психосемантика: історія та взаємозв'язок становлення. *Психологія свідомості: теорія і практика наукових досліджень – 2019*: Тези III міжнародної науково-практичної конференції (21 листопада 2019 року, м. Київ) / Відп. ред. О.В. Дробот; Національний авіаційний університет, Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій – м. Київ, 2019. С. 101–106. URL: <http://kpppo.nau.edu.ua/files/Konfer22019.pdf>
3. Макаренко Л. О. Правосвідомість як необхідна складова частина реалізації правосуб'єктності. *Право і суспільство*. 2018. № 5, С. 22–28. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/30730>
4. Михайліна Т. Правосвідомість у правовій системі: кібернетичний та синергетичний аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8, С. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.28>
5. Соколовський О. О. Структурність правової свідомості як основоположна ознака, що визначає її зміст. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2019. Вип. 25, С. 60–66. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i25.870>
6. Натеса Д. М., Каленський А. А. Розвиток правової свідомості викладачів закладів професійної освіти в будівельній сфері: міжнародний досвід і вітчизняні перспективи. *Збірник матеріалів VII Міжнародної конференції КНУБА, 14 листоп. 2024 р.* Київ, 2024. С. 307–311. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744145/1/zbirnyk-materialiv_7_mizhnarodnoyi-konferentsiyi-knuba-14.11.2024-308-312.pdf
7. Лозова О. М. Психосемантика етнічної свідомості : монографія. Київ : Освіта України, 2007. 402 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5067/1/OO_Lozova_KPP_IL.pdf
8. Тепляков М. М. Психосемантика трансформації буденної свідомості особистості : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2019. 490 с. URL: <https://psychology-naes-ua.institute/read/1774/>
9. Савелюк Н. М. Психосемантичні виміри переживання психоемоційних станів українцями в умовах війни. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2024. Вип. 1(3), С. 139–147. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-19>.
10. Засекіна Л. Мовна особистість в сучасному соціальному просторі. *Соціальна психологія*. 2007. № 5(25). С. 82–90.
11. Ковальчук В. Б., Панчук І. О. Правосвідомість як фактор утвердження демократичних основ державного та суспільного ладу : монографія. Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. 212 с. URL: https://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Monografiya_Konalckuk,%20Panchuk_1-9_210.pdf
12. Завалевський Ю., Бережна Т., Блашкова О. Психологічне здоров'я української молоді в умовах воєнного стану. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 85, т. 1, С. 311–319. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-47>

13. Андрусишин Н., Бас-Юрчишин М., Конечний Ю., Тимечко І. Регіональна конвергенція психологічного стресу серед української молоді: аналіз даних опитувань 2023–2024 років. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2025. № 3(21), С. 155–162. DOI <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2025-3-21>

14. Бочелюк В. Й. Психологічні особливості професійно-діяльнісного потенціалу особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. Вип. 4, С. 138–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_4_28

REFERENCES:

1. Chunikhina, S. L. (2024). Psykholohichniy stan ukrainskoho suspilstva v konteksti povnomasshtabnoi viiny: mizh vytryvalistiu ta vysnazhenniam [Psychological state of Ukrainian society in the context of full-scale war: between resilience and exhaustion]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 6(2), 1–5. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6235> [in Ukrainian].

2. Dariichuk, O. P., & Drobot, O. V. (2022). Kohnityvna psykholohiia i psykholemantyka: istoriia ta vzaiemozviazok stanovlennia [Cognitive psychology and psychosemantics: history and interrelation of formation]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 58, 101–106. Retrieved from <http://kpppo.nau.edu.ua/files/Konfer22019.pdf> [in Ukrainian].

3. Makarenko, L. O. (2018). Pravosvidomist yak neobkhidna skladova chastyna realizatsii pravosubiektnosti [Legal consciousness as a necessary component of the implementation of legal personality]. *Pravo i suspilstvo*, 5, 22–28. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/30730> [in Ukrainian].

4. Mikhailina, T. (2019). Pravosvidomist u pravovii systemi: kibernetychnyi ta synerhetychnyi aspekty [Legal consciousness in the legal system: cybernetic and synergetic aspects]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*, 8, 150–155. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.28>. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/29.pdf> [in Ukrainian].

5. Sokolovskyi, O. O. (2019). Strukturnist pravovoi svidomosti yak osnovopolozhna oznaka, shcho vyznachaie yii zmist [Structurality of legal consciousness as a fundamental feature that determines its content]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, 25, 60–66. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i25.870> [in Ukrainian].

6. Natesa, D. M., & Kalenskyi, A. A. (2024). Rozvytok pravovoi svidomosti vykladachiv zakladiv profesiinoi osvity v budivelnii sferi: mizhnarodnyi dosvid i vitchyzniani perspektyvy [Development of legal consciousness of vocational education teachers in the construction sector: international experience and domestic perspectives]. In *Zbirnyk materialiv VII Mizhnarodnoi konferentsii KNUBA (14.11.2024)* (pp. 307–311). Kyiv. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744145/1/zbirnyk-materialiv_7_mizhnarodnoyi-konferentsiyi-knuba-14.11.2024-308-312.pdf [in Ukrainian].

7. Lozova, O. M. (2007). *Psykhosemantyka etnichnoi svidomosti* [Psychosemantics of ethnic consciousness]. Kyiv: Osvita Ukrainy. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5067/1/OO_Lozova_KPP_IL.pdf [in Ukrainian].

8. Teplakov, M. M. (2019). *Psykhosemantyka transformatsii budennoi svidomosti osobystosti* [Psychosemantics of transformation of everyday consciousness of personality] (Doctoral dissertation). Kyiv: Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://psychology-naes-ua.institute/read/1774/> [in Ukrainian].

9. Saveliuk, N. M. (2024). Psykhosemantychni vymiry perezhyvannia psykhoemotsiinykh staniv ukraintsamy v umovakh viiny [Psychosemantic dimensions of experiencing psycho-emotional states by Ukrainians in wartime]. *Naukovi zapysky. Serii: Psykholohiia*, 1(3), 139–147. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-1-19> [in Ukrainian].

10. Zasiakina, L. (2007). Movna osobystist v suchasnomu sotsialnomu prostori [Linguistic personality in modern social space]. *Sotsialna psykholohiia*, 5(25), 82–90.

11. Kovalchuk, V. B., & Panchuk, I. O. (2016). Pravosvidomist yak faktor utverdzhennia demokratychnykh osnov derzhavnoho ta suspilnoho ladu [Legal consciousness as a factor in establishing the democratic foundations of the state and social order]. Ostroh: Vydavnytstvo

Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiiia». Retrieved from https://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Monografiya_Konalckuk,%20Panchuk_1-9_210.pdf [in Ukrainian].

12. Zavalevskiy, Yu., Berezhna, T., & Blashkova, O. (2025). Psykholohichne zdorovia ukrainskoi molodi v umovakh voiennoho stanu [Psychological health of Ukrainian youth under martial law]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 85(1), 311–319. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-47>. Retrieved from https://aphn-journal.in.ua/archive/85_2025/part_1/49.pdf [in Ukrainian].

13. Andrusyshyn, N., Bas-Yurchyshyn, M., Konechnyi, Yu., & Tymechnko, I. (2025). Rehionalna konverhentsiia psykholohichnoho stresu sered ukrainskoi molodi: analiz danykh opytuvan 2023–2024 rokiv [Regional convergence of psychological stress among Ukrainian youth: analysis of survey data 2023–2024]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykholohichne zdorovia*, 3(21), 155–162.

14. Bocheliuk, V. Y. (2016). Psykholohichni osoblyvosti profesiino-diialnynogo potentsialu osobystosti [Psychological features of professional-activity potential of personality]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky*, 4, 138–143. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_4_28 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 26.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 04.05.2026